

Reportage om Conrad Johansson LÖRDAGSBILAGA

Ur ÖD den 28/12 1940

En litet kylig förvintermorgon stiger vi på bussen vid Hörngatan i Norrköping för en liten tur via Söderköping österut. Bussföraren ger gengasgrytan den sista smörjelsen med en säck träkol, cykelbud från affärer lämnar av paket som skall med - måhända finns däribland en eller annan karbidlampa för skärgårdsstugor där man inte ens drömmer om att få elektriskt ljus och där de sista dropparna fotogen för länge sedan gått all världens väg. Där sitter en äldre dam på bussens långbänk och håller trofast med båda sina armar om två korgar, en på vardera sidan om henne själv. Man kan granneligen se att hon i andanom redan är hemma hos mannen och barnen i stugan någonstans i Östergyllens kusttrakt. Hon ser fjärrskådande rakt fram - kanske räknar hon ut vad hon skall ha till middag åt de alltid hungriga där hemma. Jag tror att hon gör det. Greppet om korgarna med matvaror understryker med styrka ett annat faktum.

hos Albert Engströms gamle vän i Skällvik

Oss andra, som dock på sätt och vis sitter i samma båt, ser hon inte. Inte ens en i sista minuten påstigen ung och ganska skön dam, som med nöd och näppe lyckas klämma sig in mellan den bussåkande matmammans högra korg och en kollegas vänstra. Ingenting är så stabilt och rakt fram som en hemresande mora med mat i sina korgar. Hon gör sitt och bryr sig föga om det som inte direkt hör dit.

En medresande man ler och börjar prata med stolskamraten. En tydligen ganska arbetsvan kvinnlig medpassagerare tinar snart upp och börjar prata och med. Det är ett begynnande snöglopp som ger den närmaste anledningen. Även hon är redan nu hemma hos de sina, som har sin vistelse i en stuga på en liten skärgårdsö i S:t Anna eller var det nu kan vara. Hon talar om den snö som föll förra julen, om svårigheten att ta sig fram då på vägarna och om besvärligheterna för skärgårdsfolket när isen varken bär eller brister. Hon bara konstaterar besvärligheterna, beklagar sig inte över dem. Alla kan inte leva i stan och ha det bekvämt på alla sätt och vis. Vart skulle det då ta vägen? Och alla kan heller inte trivas i stan, där må vara hur bekvämt som helst.

----- Husch! säger hon när bussdörren efter passerandet av en hållplats blir stående öppen några sekunder och råkall luft strömmar in i bussen. ----- Det ska bli skönt att komma hem i stugvärmen och sätta på kaffepannan och få sig ett par koppar riktigt starkt och gott kaffe,

sitt eget kaffe med bara litet råg i. Jag har varit hemifrån sedan i går, och det känns riktigt konstigt.

Där sitter en inkallad på hempermission, det blir så småningom klart att även han skall till kustbandet, hem till de sina. Ett par äldre, väderbitna karlar i varma vinterluvor sitter längst framme bakom gengaschauffören och ventilerar karbidlampsproblemet. Hon med de två korgarna och från skärgårdsön lyssnar intresserat. Den unga damen mellan de andras båda korgar öppnar handväskan och pudrar nästippen litet, ty den blev en aning blank av den våta snön där ute. I den öppna väskan syns pärmen för ransoneringskortet.

Svensk vardag på landet vintern 1940, det är vad det är. Denna vardag poängteras ytterligare i Söderköping. Bussen vill inte gå vidare. Alla gruffar så smått på vedgasen. Men den är oskyldig den här gången. Det är en kabel som gått. Men bensinen från kolmilorna får i alla fall sitt:

--- Nu går det inte att köra in så värst mycket av den förlorade tiden. Annat hade det varit om det funnits bensin. Men tack och lov för tråkolen i alla fall !

Himlen klarnar över Mogata. Det blir rymd kring oss och en inföding står till tjänst med några dunkla upplysningar om Djursnäs, som vi nästan tror oss se skymta norrut. Alldeles i närheten skall en av Nils Dackes fogdar i mitten på 1500-talet ha levererat batalj mot hr.

Svante Sture som då härskade på Stegeborg. Dackefogden hade kanske fått ge sig om inte en massa smålänningar kommit till undsättning med påföljd att Svante Sture funnit klokast att dra sig tillbaka bakom Stegeborgs skyddande murar. Men det skedde bara för stunden.

Snart var hr. Sture ute igen och hade med sig två lätta kanoner, som kom både smålänningar och andra slagsmålslystna fiender att bäva. Det såg otäckt ut för belägrarna, men under tiden hade andra bönder uppbådats och nu började en vals som Sture sent skulle glömma. Krigsmännen från Stegeborg kunde med nöd och näppe slå sig igenom de kringrännande bondehoparna och ta sig till Stegeborg igen. Kanonerna och hästarna var de tvungna att lämna i sticket.

---- Bönderna på den tiden kunde allt slåss bra nog om det behövdes. Det kan de nog nu för tiden med, fast allting är ju annorlunda nu.

Det är en av männen i luva som säger det där medan hans blick kallt och sakligt sveper över landskapet.

Mannen som kan sin bygds historia nickar instämmande och inte så stolt. Av skäl, som han känner bäst själv, ger han sig dock inte in på en annan och inte fullt så trevlig.

Mogatahistoria, som också hänger samman med Djursnäs och kyrkan. Det var där som en massa allmogemän drog förbi 1719 när ryssen härjade vid Slätbakens stränder. Det enkla folket hade grundligt preparerats av den tidens femtekolonnare och ville marschera till Norrköping för att tillsammans med ryssarna svära tsaren vikbolänningars och andra bönders trohet. Men som tur var fanns i Mogata en både förståndig och modig präst, Spaak hette han, och han talade reson med den upproriska hopen. Det ville inte lyckas så särdeles bra till en början, men prästen hade några trogna kring sig, och de hade bössor med skarpa skott om det skulle knipa riktigt. Allmogen förstod att det kunde bli allvar av skjutandet och masade hemåt igen.

Kanske är denna historia i alla fall ett bevis för just Mogatafolkets sans. Ty man får nog anta att männen kring prästen just var Mogatabor och att hans ord vägde tyngst bland sockenbröderna i den marschvilliga hopen. Platsen kring Mogata kyrka blev således en betydelsefull vändpunkt, väl värd att minnas med tacksamhet av senare tiders barn.

Vi stannar ett litet slag alldeles invid Mogata vitrappade kyrka, som dock inte alls är densamma som den invid vilken prästen Spaak stod och med laddade flintlåsgevär bakom sig talade förnuft med 1719 års bönder. Den kyrka vi nu ser där i vägkorset är inte fullt hundra år gammal. Den har bara fått lämna sitt gamla torn i arv åt den nya kyrkan, d.v.s. nedre delen av det torn vi nu ser. Nya kyrkan blev ju, som de flesta kyrkor som byggdes ett stycke in på 1800-talet, av ett imponerande format och måste ha ett torn som passade till sin egen storlek. Men hur stor och präktig den nya kyrkan än är ---- den har 800 sittplatser ---- så skulle åtminstone den blott tillfälligt förbifarande hellre ha sett den gamla lilla kyrkan. I synnerhet skulle en vägfarande från S:t Olofs stad, Norrköping, vilja göra det, ty den kyrkan

var helgad just åt S:T Olof, och det måtte man väl veta att knappast någonting binder så ihop som ett gemensamt skyddshelgon.

Busschauffören manövrerar storslaget med sin gengaslåda uppför backarna, det ser ut att vara litet knepigt med fram- och uppkomsten ibland, men går gör det. Inte bara det, vi vinner faktiskt igen inte så litet av den i Söderköping förlorade tiden. Skärgårdsfrun, hon som varit hemifrån ett helt dygn och längtade så intensivt efter att i sin egen stuga åter få sätta sin kära kaffepanna på spisen, ler hult om än en aning väderbitet åt chaufförens håll. Håller han på så där så kommer kaffepannan på där hemma i närapå beräknad tid.

Skinnlurvorna har försvunnit liksom matmamman med de båda korgarna. Hon lämnade ett mycket stort tomrum efter sig. Det har kommit en urpig äldre man på bussen i stället. Han kom cyklande vid ett vägskäl någonstans och klev på bussen medan konduktörspojken hivade upp cykeln hans framför kylaren. Atmosfären av gammal kustbo stod tät kring åldringen, på de kvicka tagen trodde man sig förstå att han mer än en gång stått i båt och grejat med allehanda fiskedoningar. Inte alltid lugnt väder utan kanske oftare när små stormungar lekt tittut vid skärgårdens holmar och kobbar.

Nu är vi framme vid Stegeborg, som är så omtalat och känt att vi inte bryr oss så mycket om det den här gången. Vi friskar bara för ett ögonblick upp vad vi läst någonstans att den borgen en gång för mycket länge sedan var den stolta och mycket förnäma handelsstaden Söderköpings betydelsefulla yttersta kastell till värn mot vem det vara månne som utifrån sjön med ont i sinnet med våld ville tränga in i det bördiga Östergötland. Vad där setat mycket fint folk utom konung Birger och hertig Magnus! Tysken Evert Molteke, Jöns Finnson, Johan Valen, Johan Fleming, Eringisle Nilsson Grip, Ivar Axelsson Tott, Johan von Hoja och man kan inte räkna upp allt. Det var herrar som tyckte om att råda över många gårdar och hade åtskilliga sådana både i Skällvik och andra socknar däromkring. Vi är nämligen i Skällvik nu och ser på långt håll den gamla ruinen fast den ligger några meter in i Östra Ny socken.

Skällviks gamla kyrka med sin spetsiga träspira är en gammal bekant minnesbild för alla som någon gång varit i dessa minnesrika trakter, och det är många. Vi kan nöja oss med att även nu bara ta en titt på denna en gång åt jungfru Maria helgade kyrka, ta cykeln från bussens kylare och vända tillbaka ett stycke samma väg vi kommit. Ty det lyster oss att på egen hand köra så gott som rakt igenom Skällviks socken söderut, och nu för tiden är det bäst att inte i onödan förlita sig på bilar. Vi vill nedåt Gropvikens innersta spets, till Gibbonäs och vad nu gårdarna heter.

Den gamle trivsamme mannen från bussen är med. Han kastar sig trots sina åttio år upp på sin cykel lika lätt och ledigt som en ung pojke och pinnar iväg så det är svårt att följa med. Han ska förbi Ytterby, känner vägen och blir en bra ciceron, infödd som han är och inte ett dugg fördärvad av många kringblickar ute i världen. Men det går inte så lätt att prata på cykel i motvind när det är kallt och backarna är många. Det blir bara ett ord då och då om det gamla Skällvik, om Nartorpsgruvan och blygruvan vid Stegeborg, som båda för längre eller kortare tid sedan upphört att vara platser för underjordisk verksamhet.

Man ska helst inte en kall och så småningom åter molntung senhöstdag cykla eller gå vägen från Stegeborg förbi Långlid, Hammantorp, Rotentorp och de andra gårdarna till Ytterby. Det är en väg som bör avverkas gående en vacker sommardag när solen lyser över de spridda husen, över skogsbackarna och de ofta kuperade åkrarna. Här bör vara en idealisk trakt för stadströtta innesittare på semester, ty här någonstans är det lugn och ro och naturskönhet i hur stora mängder man vill och orkar med. På oförklarligt vis känns det att man trampar fram i en bygd där höga herrar och enkla odalmän gjort sitt under månghundra år ---- kanske att just på denna slingrande och backiga väg förbi Rotentorp konung Birger, hertig Magnus och Tottar och Gripar farit fram i all sin schabrakglans och stolta mundering medan ur de enkla stugorna i skogsbrynen vadmalsklädd almoge tittat fram med undran och med skräck. De kärva skogsbackarna ruvar alltjämt över samma gåtor som då, åkrarna plöjas och ge skördar som när både riddare och munkar tog sig fram här och lät den idoge bonden ge dem sin tribut av både det ena och det andra. Jo jo, här har minsann det strävsamma arbetet på åkern, i skogen och ute på sjön fått lämna sitt och kanske litet mera åt diverse dyra persedlar. Kanske fanns det en gnutta orsak till det som hände 1719 när prästen Spaak var

tvungen att understryka sitt tal till allmogen vid kyrkan med en eller annan salva lösa skott. Liksom till att Dackens upproriska styrkor ett par hundra år tidigare inte hade så svårt att få litet manhaftig hjälp i bataljen mot dåvarande hövitsmannen på Stegeborg, den bålde herr Svante Sture.

Den gamle infödingen tar backarna med glans, och det är verkligen en hel del backar att tas med på denna väg. Ty Skällvik är en ganska kuperad socken och fast vägen försöker slingra sig förbi de värsta höjderna, så bär det upp eller ner både nu och då. Det blir litet jämnare när vi nått Gropvikens bördiga dalgång med Rotentorp, Ytterby, Gibbonäs och vad nu de olika gårdarna heter. Man kan vara viss om att i Gropviksdalens djupa och mullrika lera har Skällviksbor allt sedan havet vek undan och befolkningen blev någorlunda bofast hämtat sin goda näring. Det har nog skett långt tidigare än det finns historiska vittnesbörd om att något som kallades Skällvik fanns till, d.v.s. i slutet på 1200-talet.

Man hinner inte med mycket utomhus en rekordkort senhöstdag, i synnerhet på cykel, så vi nöjer oss med att göra ett kort besök hos lantbrukaren Conrad Johansson i Ytterby, en man som i yngre år haft väldiga nappatag på vägstämmor och andra sammankomster med både landshövdingar och andra som vanligt folk brukar nicka ja och amen till. Det är inte och har aldrig varit Conrad Johanssons likör. För han håller styvt på att det att vara svensk bonde och ha generationer av bönder att falla tillbaka på är ett adelskap så gott som något. Och det har han alldeles rätt i.

Vi pratar en stund om brådskan i Skällviksskogarna och om disproportionen mellan de 11 kr. för kubikmetern prima björkved som skogsägaren får och försäljningspriset i städerna. Då skall förstås skogens ägare ändå betala huggningen och framforslingen. Inte heller är det så lätt att få vant folk till skogen, men det var värre i somras när omkring halva styrkan lantarbetare var inkallad.

Körningarna i skogen och oljebristen är ämnen som automatiskt leder till ett älsklingstema i Ytterby: det ringa antalet dragare på gårdarna numera.

---- Det kan nog vara bekvämt och bra med traktorer, men jag anser att en bonde, som inte får röra sig så mycket med kontanter som andra medborgare, han bör så långt som möjligt lita till just det som han själv och gården kan frambringa. Hästar ska han ha så det räcker och gärna oxar med för den delen!

Besökaren låter blicken fara över ena rumsväggens talrika diplom för Ytterbyherrens insatser till den varmblodiga hästavelns fromma och förstår att det står en praktikus bakom orden. Hr. Johansson kan tala mycket om hur han slagits för sina älskade varmblodiga hästar, vilka han alltjämt anser vara nummer 1 i jordbruket, skogen och vid finåkning. Men det ska vara varmblodiga hästar av stadig typ, sådana kan ledigt ta upp konkurrensen med ardennerhästarna när det gäller att dra.

Herren till Ytterby har haft och har inte bara en hobby utan flera. De varmblodiga hästarna var en intensiv fröodling en annan. Diplom vid diplom vittnar om att även denna verksamhet rönt vederbörlig uppskattning. Nu får väl andra hålla på med fröodlingen, ty på gamla dar vill man ha litet mindre krävande sysselsättningar. Sådana stå alltid klipskt och vaket folk som hr. Johansson i Ytterby till buds. Det finns mycket att göra i slöjdboden, många fat och kandelabrar att sirligt skära ur björk- och alnotor och så mycket annat. Då och då gör även skaldeådran sig påmind och det blir vackra och djupt poetiska utslag av kärlek till Sverige och bondens kall. Mycket i Ytterby vittnar om denna kärlek uttryckt i välskrivna strofer, och man kan nog säga att just följande vers på ett ställe på sitt sätt talar för alla de andra:
Svea!

Som en son vid sin moders kind
dig jag heligt bedyrar att Hammarkind
är vänaste bygden inom gränsen din,
och den --- Gud ske lov --- är hembygden min.
skor som väl fyllt sin plats i livet.
